

Zonguldak Adının Kaynağı

Bu konuda yeterli araştırma yapılmadığından yörenin tarihine ilişkin fazla bilgi yoktur. İl topraklarının antik Bithynia ile antik Paphlogonia sınırları içinde kaldığı ve antik Galia (Galatya) ile komşu olduğu bir gerçektir.

Zonguldak yurdumuzun yeni illerinden biridir. 1829 yılında kömürün bulunuşu ve 1848 yılından sonrada işletilmeye başlamasıyla Zonguldak ve yöresi yerleşme yeri haline gelmiştir.

Birçok ilde, daha doğrusu her ilde olduğu gibi, Zonguldak adının nereden geldiği hakkında çeşitli rivayet ve görüşler vardır.

1. Bunlardan birine göre, Zonguldak, Sandra Çayı (Zonguldak Çayı) yöresindeki Sandraka yerleşim biriminin adıdır.
2. Maden kömürünün keşfinden evvel bütün vilayet merkezinin işgal ettiği saha, etekleri geniş sazlıklar ve bataklıklarla çevrilmiş küçük dağlardan, sık çalılık ve fundalıklardan müteşekkil ormanlardan ibaret imiş. Sazlıklar ve bataklıklar tabii olarak birer sıtma menbağı olduğundan Zonguldak'ta henüz bir tek mesken yok iken bu havalide mevcut olan bugünkü civar köyler halkı, bugün vilayet merkezinin bulunduğu sahaya sıtmadan kinaye olarak "titreten yer" manasına gelen "Zonguldayık" ismini vermişlerdir. Bugün köylü arasında "Zonguldamak" tabiri elyevm Zonklamak ve titremek manasına kullanıldığı gibi Zonguldak'a da pek eski resmi vesikalarda görüldüğü veçhile "Zonguldayık" ismi verilir.
3. Bugünkü Zonguldak'ın sahilleri maden kömürünün işletilmesinden evvel bataklık ve sazlıklarla dolu olduğundan Bartın ve Amasra'ya sefer yapan gemiciler bu kıyılardan geçerlerken sazlık veya kamışlık manasına da gelen "Zungalık" ismini verirlermiş. Hatta sis yüzünden farkında olmadan bugün Ereğli şirketinin lavvarlanm bulunduğu sahanın önüne demirlemek mecburiyetinde kalan bir kereste gemisinin kaptanı sis sıyrıldığı zaman arkadaşlarına: Burası "Zungahkış", diyerek gemiciler arasında bu isimle maruf olan sahile düştüklerini anlatmak istemiştir. İşte bu suretle evvela gemicilerin verdikleri bu isim şehrin tesisi ile beraber halkın ağzında da taammüm etmiş. Sazlık manasına gelen "Zungalık" şehrimize alem olmuştur. "Zungalık ismi zamanla hakiki şeklini değiştirerek bugün kullandığımız "Zonguldak"a dönüşmüştür. Bu ikinci rivayet havzanın en eski islâm madencilerinden olan, madenci Süleyman Sırrı Bey'in babası Ahmet Ali Ağa'ya izafeten nakledildiği için şehrin yeniden kuruluşunda havzada bulunmuş ve bilfiil maden ocaklarında çalışmış olan bir zatın bu rivayetini, şehrin isminin menşei hakkında en sağlam bir kaynak kabul etmek zaruridir.

Yukarıdaki rivayetlerin dışında Zonguldak adının kaynağı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Kent adını, Göldağı'nın nirengi noktası alınması sonucu, Göldağı kesimi yada bölgesi anlamına gelen "Zone Ghvel Dagh"ın Türkçe okunuşundan almıştır. Ancak, Necdet Sakaoğlu "Amasra'nın 3000 Yılı" kitabında Zonguldak isminin kaynağı hakkında aşağıdaki gibi yazmaktadır;

"Daha çok şimdiki Zonguldak 'in bulunduğu yerde ocaklar açan Fransız girişimciler Acılık, Üzülmez, Çaydamar yörelerinin çok engebeli ve sık ormanlık oluşu sebebiyle buralara Jungê (Cangıl) adım vermişler, buna yerli halkın orman anlamında kullandıkları Dav- dağ kelimesi de eklenince zamanla Zonguldak biçimini alacak olan Sungle-Dağ ismi doğmuştur".

Fransız gezgin Ojeni'nin 1830'lu yıllara ait olduğu tahmin edilen tarihi haritasında, Zenkilmendaik (Zönküşmöndek), Ereğli kazasına bağlı bir yerleşim birimini olarak görülmektedir.

Zonguldak Şehrinin Tarihçesi

Kısa bir zamanda şehir merkezi haline gelen Zonguldak'ın tarihi, yörenin tarihinden çok çok yenidir. Şehrin oluşumu, bu havalideki kömür madeninin işletilmesiyle başlamıştır.

Madenlerin faaliyete geçmesiyle havzaya yerli ve yabancı sermaye girişi başlamıştır. Bu suretle kömür ocakları, birbiri ardına açıldıkça baş gösteren ekonomik ve sosyal koşullar, maden ocaklarının açıldığı bu sahada yeni bir yerleşim birimi meydana getirmiştir. 1896 yılına kadar yapılan yazışmalarda Zonguldak, Ereğli livasına bağlı "Zonguldak nam mevki" olarak anılmıştır.

1893'de Zonguldak limanı mendireğinin inşası ile faaliyet sahası daha da genişleyen Zonguldak mevkinin nüfusu ve bina sayısı hızla çoğaldığından, tarihi Zonguldak'a oranla çok eski olan Gaca Köyü, konumunu muhafaza ederken, Elvan Köyü'nün mahallesi olan Zonguldak mevki 1899 yılında kaza olmuştur. Zonguldak 1920 yılına kadar kaza teşkilatı olarak yönetilmiştir. Ancak maden cevherinin üretimi ve satışı arttıkça, daha doğrusu ekonomik koşullara şartlara paralel olarak şehirde nüfus ve yapı adedi de arttığından, Zonguldak, 1 Haziran 1920 tarihinde kaza sınıfından çıkarılarak mutasarrıflık (ilçe) sınıfına alınmıştır.

Kurtuluş Savaşı ve sonrasında kurulan Cumhuriyet'le birlikte havza hak ettiği önemi görmüş ve Zonguldak 1 Nisan 1924 tarihinde Cumhuriyet sonrası kurulan ilk il olmuştur.

Yörenin Tarihi

Frigler Dönemi

İÖ 1200 yılında ağırlığını Frig oymaklarının oluşturduğu Ege göç kavimleri, Trakya üzerinden İç Anadolu'ya yayıldılar. Bu kavimlerden Bythin, Mariandyn ve Migdonlar Zonguldak yöresine yerleşerek bölgenin bilinen ilk halkını oluşturdular. Frigler ve diğer oymaklar, birkaç yüzyıl boyunca siyasal bir örgüt yapısı oluşturamamakla birlikte, Zonguldak'ın güneyine düşen yörelerde maden işletmeciliği ve el sanatlarında önemli bir gelişme elde ettiler. Daha sonraları (İÖ 676) Kafkaslardan kalkıp, Anadolu'ya giren Kimmer beyleri, Frigya'yı ardı ardına düzenledikleri seferler sonucunda ortadan kaldırdılar. Kimmerler daha sonraları Lidyalılar ve Asurlularla yaptıkları savaşlar sonucunda zayıf düştüler. İran'dan gelen Med devleti ile yaptıkları savaşlar sonucunda da tutunamayarak Anadolu'yu terk ettiler.

Kolonileştirme Dönemi

Kimmerlerin yöreyi terk etmesinden sonra Lidya Devleti kuzeye doğru genişleyerek, İÖ VI. yüzyılda Zonguldak yöresinde bir üstünlük sağladı. Yine aynı yıllarda, Batı Anadolu kıyılarında yaşayan Megaralılar ve Boityalılar Zonguldak yörelerine geldiler. Karadeniz kıyılarından getirdikleri malları boşaltabilecekleri küçük ticari iskeleler kurmaya yöneldiler. Bunlar arasında Filyos, Amasra, Ereğli gibi koloniler vardı. Persler, Zonguldak'taki Lidya egemenliğine İÖ 546'da son verdi.

Zonguldak Kentinin Tarihçesi

213 yıl boyunca Persler Anadolu'nun tümüne egemen olmalarına karşın, koloni kentlerin yönetimine fazla karışmadılar. Ancak bu kentlerin yönetimine "Tiran" adı verilen kendi yandaşlarını getirmeye çalıştılar. İÖ 334'te Anadolu'ya geçen Makedonya Kralı İskender, Bronikos (Biga) Çayı yakınlarında Pers ordusunu yenince, Pers üstünlüğü de bu yörede sona erdi.

İskender ve Britinya Krallığı

İskender, bölgeyi Makedonyalı subayların yönetimine bıraktı. İskender'in subaylarından Kalas, yörede bir baskı oluşturmaya çalıştı. Fakat Bythinialı önder Bas'ın direnişi karşısında yenildi. İÖ 326'da Romalılar, İÖ 85'de Bythinia'ya girerek İzmit'i yağmaladılar. Bythinia Kralı, Roma hegemonyasını tanımak zorunda kaldı. İÖ 70 yılında ise Romalılar, Ereğli'den Samsun'a kadar Karadeniz kıyılarını ele geçirdi. Dolayısıyla Zonguldak bölgesi, Roma'nın Ön Asya vilayeti oldu.

Romalılar Dönemi

İÖ 70'te Romalılar Herakleia ve çevresini ele geçirdiler. Herakleia yağmalandı. Kentin agorasındaki altın Herakles heykeli Roma'ya götürüldü.

Roma döneminde yazan coğrafyacı Strabon, Herakleia'dan "*iyi limanları olan bir kent*" olarak söz eder. Bir yarımada kıstağındaki Amastris'in iki yanında limanlar vardır. En iyi şimşir ağacı türü en çok Amastris toprağında, özellikle Kytaron (Gideros) dolaylarında yetişir. Romalılar kıyı kentlerini birer liman ve savunma noktaları oldukları için onardılar, Herakleia, Teion, Amastris, ikincil yollarla Nikomedia (İzmit) - Amasia (Amasya) anayoluna bağlandı. Bu kentler, kimi kalıntıları günümüze ulaşan tapınak, tiyatro, su kemeri, antrepa, bazilika, çeşme, vb. yapılarla genişletildi.

Hıristiyanlık öncesinde yörede başta Zeus Strategos olmak üzere birçok tanrı ve tanrıçaya tapılmaktaydı. Deniz tanrısı Poseidon da büyük saygı görmekteydi. Amastris'te Poseidon'a adanmış bir tapınak vardı. Herakleia ve Amastris sikkelerinde Poseidon betimleri görülür. Amastris'te Mısır Tanrıları Pis, Seragis, Apis'in tapınakları ve sunakları vardı. Ayrıca, Amastris'te Mısır kökenli kutsal lotus fidanı bulunuyordu.

Hıristiyan söylencesine göre, Karadeniz kıyılarında Hıristiyanlığı Havari Anderas yaymıştır. Hıristiyanların baskı altında tutulduğu dönemde Herakleia'da Ayazma Deresi Vadisi'ndeki mağaralar (Cehennemagzı Mağaraları) kilise olarak kullanılmıştır. Kâhinler Mağarası adıyla bilinen en büyük mağarada Hıristiyanlıkla ilgili frenk izleri, gömütler bulunmaktadır. Söylenceye göre, Amastris'teki fanusu balta ile parçaladığı için putperestlerce öldürülen Hyakinthas, sonraları kentin yerel azizi sayılmıştır.

Bizans Dönemi

395'te ikiye ayrılan Roma'nın doğu kısmında kalan bölge (Bizans), VII.yüzyılda Opsikian Theması sınırları içinde yer aldı. Bizans Döneminde Herakleia, Teion, Amastris, İmparatorluğun doğudaki merkezi Trapezus yolu üstünde önemli uğraklardı. Başlangıçta birer metropolitlik olan Herakleia ve Amastris, İmparator Justinianas döneminde piskoposluk düzeyine indirildi. Bu kentler, bir iç deniz olan Karadeniz kıyısında bulunmaları ve art bölgelerinin sınırlılığı yüzünden eski görkemlerini günden güne yitirdiler.

VIII.yüzyıl sonlarında Müslüman Arapların bir akını çevreyi sarstı. IX.yüzyıl ortalarında Rus korsanlar kıyı kentlerini yağmalamaya başladılar. Bu akınlardan birinde Amastris tümüyle yakılıp yıkıldı. Bu yıkımdan sonra surların dışındaki asıl kent terk edildi.

Türklerin Anadolu'da yayılmaya başladığı dönemde, Zonguldak çevresinin eski kentleri küçük birer kasaba-kale görünümündeydi. XIII.yüzyıl sonlarında Cenevizliler Herakleia ve Amastris'e yerleşerek ticaret merkezleri kurdular, bir süre sonra da bu kentlerin yönetimini ele geçirdiler. Timur'a giderken Amastris'e uğrayan İspanyol elçisi Clavija, kale dışındaki asıl kentin bir yıkıntılık olduğunu yazmaktadır. Bu, Cenevizlilerin yalnızca limandan yararlandıklarını göstermektedir. Kalede, Cenevizlilerin onarımlarını belirten Ceneviz devletinin yada tanınmış ailelerin armaları, kazanmış taşlar bulunmaktadır.

Anadolu Selçuklu Dönemi

XI.yüzyıl sonunda Anadolu'nun geleceğine Türkler hakim olmaya başlarken, Zonguldak havalisindeki eski şehirler küçük birer kale-kasaba görünümünde bulunuyorlardı. Bu yıllarda Bizans idaresinin zayıflaması bu bölgede güvenlikten eser bırakmamıştır. Bizans'ın resmi memurları olan Dukkas'lar, halkı haraca bağladıkları ve limanlara uğrayan yelkenlileri soydukları için iskeleler deniz ticaretindeki önemlerini yitirmiş durumdaydılar. Kıyı içi bölge ticaretinde karakol görevi yapan kale ve şatolar, çetelerin ellerine geçmiştir.

Bu kargaşa yıllarında Zonguldak havalisinde görünen ilk Türk Komutanı Emir Karatekin oldu. Bu cesur Türk komutanı, 1084'te Ulus, Bartın ve Devrek topraklarını ele geçirdi. Daha sonra kıyıya yönelen Emir Karatekin Zonguldak yöresini bütünüyle zaptetti. 1085'te de Sinop'u aldı. Ancak, yörenin Türklerin elinde kalması uzun sürmedi. Büyük Selçuklular ile Anadolu Selçukluları arasındaki çekişme sebebiyle 1086'da tekrar Zonguldak ve havalisi Bizanslıların eline geçti.

1092 sonlarında I.Kılıç Arslan'ın başa geçmesiyle toparlanan Anadolu Selçuklularını, Haçlı Seferleri ve 1107'de I.Kılıçarslan'ın ölümüyle çıkan taht kavgaları güçsüz bırakmıştır. Dolayısıyla Anadolu Selçukluları Zonguldak yöresinden uzak kalmışlardır. Onların bu durumundan faydalanan Danişmendliler, Karadeniz kıyılarını zaptederek Ereğli'ye kadar ilerlemelerine karşın yörenin tümünü elde edememiştir. II.Kılıç Arslan'ın 1155'te tahta geçmesiyle yeniden güçlenen Anadolu Selçukluları, 1176'da Bizans ordusunu ağır bir yenilgiye uğratıp, 1178'de Danişmendliler devletini ortadan kaldırdılar. Ancak bu başarılarına rağmen Zonguldak ve havalisini ellerine geçiremediler. Zira, II.Kılıç Arslan'ın ölümü sonrasında çıkan taht kavgaları Selçukluların Bizans topraklarına seferler yapmalarını engelledi.

IV.Haçlı Seferi esnasında Latinler, 1204'te Konstantinapolis'i ele geçirerek bir Latin imparatorluğu kurdular. Bu yüzden Haçlılardan kaçan Bizanslılar, Trabzon-Rum ve İznik-Bizans imparatorluklarını meydana getirdiler. Kısa zaman içinde sınırlarını genişleten Trabzon Rumları, İznik Bizanslılarına yenilince Zonguldak yöresi İznik Bizans İmparatorluğuna bağlandı. 1261'de Latinlerin Avrupa içlerine doğru dönmeleri üzerine, yeniden Konstantinapolis'e dönen Bizanslılar, ülke birliğini sağladılar. Bizanslılar da kendileriyle iyi ilişkiler içerisinde bulunan Ceneviz'e Zonguldak yöresindeki iskelelerden ticari amaçla yararlanma hakkı tanıdı.

XIII.yüzyıl sonlarında, iç kısımların Türkler, kıyıların ise Cenovalı gemicilerce kontrole alınması üzerine yöre topraklarında Bizans hakimiyeti son buldu. Eflani, Devrek, Bartın, Safranbolu, Ulus ve şimdiki Karabük toprakları, 1335'te bağımsızlığını elde eden Candaroğulları Beyliği'nin sınırları içine girdi.

Osmanlı Dönemi

Padişah I.Murat'ın bölge topraklarını Osmanlı sınırlarına katmak istemesine halk karşı çıkar ve Candaroğulları Beyliği yanında yer alır. Osmanlılar da 1380 yılında Cenevizlilerle anlaşarak Karadeniz Ereğli'yi satın alır. 1392'de Yıldırım Beyazıt, Zonguldak bölgesini Osmanlı topraklarına katar, ama 1402 Ankara Savaşında Timur'a yenilince alınan topraklar tekrar Candaroğulları Beyliği'nde kalır. Padişah Çelebi Mehmet, ülke bütünlüğünü sağlama politikaları çerçevesinde, Zonguldak'ın güney kesimini 1417'de Osmanlılara katarken, kıyı şeridindeki iskelelerde ticari yaşam yine Cenevizlilerin elindedir. 1460 yılında Fatih Sultan Mehmet Amasra'yı alır. Candaroğulları Beyliği'ne son verir ve yöredeki Hristiyan azınlıklar İstanbul'a yerleşmek zorunda kalır. Osmanlı Devleti'nin ilgisini çekmeyen Zonguldak ve yöresi önce 1654 yılında Kazak korsanlarca, sonra da korsanlara karşı halkı korumak amacıyla gelen yeniçerilerce yağmalanır. Ekonomik ve ticari önemini yitiren bölgeye devlet sahip çıkmayınca eşkıyalar ve ayanların baskısı halkı göçe zorlar. Taşkömürünün 1829'da bulunmasıyla tekrar önem

kazanan bölge 1882 yılından sonra yabancı sermayenin ilgi merkezi olur. Taşkömürü havzasındaki üretim ocakları İngiliz, Fransız, Alman, Belçika, Rus, Yunan ve yerli şirketlerce çalıştırılır. Yöredeki şirketlerinin haklarını korumak, kömür üretimini artırmak bahanesiyle Fransız askerler 08.03.1919'da Zonguldak'ı, 08.06.1919'da da Kdz. Ereğli'yi işgal eder. Var olan Müdafa-i Hukuk Cemiyetlerinin oluşturduğu milis güçleriyle Fransızlar 18.06.1920'de Ereğli'den, 21.06.1920'de de Zonguldak'tan çekilmek zorunda kalır.

Alemdar Olayı

Alemdar, 1898'de Danimarka'da yapılmış 300 tonluk kurtarma gemisidir. Gemiye I.Dünya Savaşı'nda el konularak, deniz yolları emrine verilmiştir. Gemi itilaf donanmasının kontrolünde her an göreve hazır Kuruçeşme'de bekletilmektedir. İstanbul'da demirlemiş durumda bulunan Alemdar gemisinin Karadeniz'e kaçırılması planlandı. Gemi, 23 Ocak 1921' gecesi gizlice Karadeniz'e açıldı ve ertesi sabah Ereğli'ye geldi. Muhittin Paşa'nın Ankara ile görüşmesi üzerine, geminin Trabzon limanına gitmesi emri verildi. Bu gelişmeleri duyan Fransızlar gemiye el koyarak İstanbul'a geri götürmek istediler. Kuvay-ı Milliyecilerin gemi içinden ve dışından yaptığı mücadelelerle Alemdar gemisi kurtarıldı. Bu olay tarihte Alemdar Olayı olarak geçti. 1921 yılı Haziran ayında, Fransız temsilcileri (Franklin Baucillan) ve Mustafa Kemal arasında başlayan Ankara Anlaşması'nın görüşmeleri sürerken, Osmanlı Bandıralı Giresun Vapurı ile 21 Haziran 1921 tarihinde Fransız işgal kuvvetleri, 2 yıl, 3 ay, 12 gün sonra Zonguldak'ı terk etmişlerdir. Bu süre içerisinde Fransızlar silahlı bir mücadele ile karşılaşmamışlardır.

Cumhuriyet Dönemi

14 Mayıs 1920'de müstakil mutasarrıflık olan Zonguldak Merkez, Bartın, Hamidiye (Devrek), Ereğli kazalarından oluşmuştur. Kuruluşları, Cumhuriyetin ilanından (29 Ekim 1923) sonra olan, illerin ilki Zonguldak'tır. 1 Nisan 1924'te teşkil edilen Zonguldak Vilayetine, 1927'de Safranbolu kazası da bağlandı. Sonraki yıllarda ilin bazı kasabaları da birer ilçe merkezi olarak teşkilatlandırıldı.

Çaycuma, Devrek'in bir nahiyesi iken, 1944 yılında ilçe oldu. Yine aynı yıl uzun yıllar Safranbolu'nun bir bucak merkezi olan Ulus da Zonguldak'ın yedinci ilçesi olarak kuruldu. Daha sonra sırasıyla, 1953'te Karabük ve Eflani, 1957'de Kurucaşile ilçe merkezi oldular. Temmuz 1987'de Alaplı, Amasra ve Yenice kasabaları, Mayıs 1990'da da Gökçeşey kasabasının kaza haline getirilmesiyle Zonguldak'ın ilçe sayısı on üçe yükselmiştir.

Ancak 28.08.1991 gün ve 3760 sayılı yasayla Bartın'ın il olması sonucu Bartın'ın yanı sıra Amasra, Ulus, Kurucaşile; 6.6.1995 gün ve 550 sayılı yasayla da Karabük'ün yanı sıra, Eflâni, Safranbolu ve Yenice ilçelerinin ayrılmasıyla ilçe sayısı beşe düşmüştür.